

УДК 339.992(477): 061.1

В. Мельник

V. Melnyk

**ІНДИКАТИВНИЙ ВПЛИВ ПОГЛИБЛЕННЯ СПІВПРАЦІ З ЄС
НА СЕКТОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ****INDICATIVE EFFECT OF PROFOUND COOPERATION WITH EU
ON SECTORAL DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY**

В роботі визначено організаційно-економічні засади структурних зрушень у розвитку національної економіки в умовах поглиблення співпраці з ЄС. Висвітлено перспективи створення внутрішнього потенціалу забезпечення конкурентоспроможності. Обґрунтовано чинники формування економічного, соціального, екологічного потенціалу та їх вплив на функціонування внутрішнього ринку в контексті євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: національна економіка, індикатори розвитку, євроінтеграційні процеси, секторальний розвиток, чинники формування економічного, соціального, екологічного потенціалу.

В работе определены организационно-экономические основы структурных сдвигов в развитии национальной экономики в условиях углубления сотрудничества с ЕС. Рассмотрены перспективы создания внутреннего потенциала обеспечения конкурентоспособности. Обоснованно факторы формирования экономического, социального, экологического потенциала и их влияние на функционирование внутреннего рынка в контексте евроинтеграционных процессов.

Ключевые слова: национальная экономика, индикаторы развития, евроинтеграционные процессы, секторальное развитие, факторы формирования экономического, социального, экологического потенциала.

In the article the organizational and economic principles of structural changes in the development of the national economy in the conditions of profound cooperation with the EU are defined. The prospects of creating of domestic capacity of ensuring of the competitiveness are disclosed. The factors of formation of the economic, social, ecological potential and their impact on the internal market functioning in the context of European integration processes are grounded.

Keywords: national economy, indicators of development, European integration processes, sectoral development, factors of formation of the economic, social and environmental potential.

Постановка проблеми. З огляду на посилення глобалізаційних викликів зростає значимість наукового обґрунтування, відповідно до конкретного етапу соціально-економічного розвитку, пріоритетів національної економіки, що дозволяє вивести країну на вищий щабель конкурентоспроможності та посилити динамічність її розвитку. Становлення національної економіки відбувається під впливом множини чинників, визначальними серед яких є пріоритети національного розвитку та векторність зовнішньої політики.

Відтак, основні структурні зрушення в розвитку національної економічної системи зумовлені трансформацією окремих інфраструктурних інститутів і базуються на потребі вирішення соціально-економічних проблем та мають відповідати певним часовим параметрам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічного розвитку в умовах ринкових трансформацій порушено в працях В. П. Александрова, Ю. М. Гальчинського, П. І. Гайдуцького, В. М. Гейця, Я. А. Жаліла, А. Ф. Мельник, Б. Й. Пасхавера, В. М. Петрова, Є. В. Савельєва, В. П. Семиноженка, А. І. Сухорукова, О. В. Собкевича, С. І. Юрія та ін. Проте, при аналізі умов економічного розвитку потребує уваги питання аналізу інституціональної структури на засадах розгляду економічного розвитку в системі формування окремих інституцій, обґрунтування механізму трансформації в умовах посилення співпраці з Європейським Союзом (ЄС).

Методологія дослідження ґрунтується на системному підході до визначення особливостей, закономірностей й взаємозв'язку між розвитком економічних явищ і процесів та забезпечення конкурентоспроможності за змінних умов зовнішнього середовища. При здійсненні дослідження використано

наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, міжнародно-правові документи, статистичні дані Державної служби статистики України та міжнародних організацій.

Метою роботи є обґрунтування організаційно-економічних засад здійснення структурних зрушень в розвитку національної економіки, визначення чинників формування економічного, соціального, екологічного потенціалу та дослідження їх впливу на умови функціонування внутрішнього ринку в контексті євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Вхідження України до світового економічного простору вимагає надійного позиціонування на глобальному та європейському рівнях, зміцнення власних позицій у світовому економічному середовищі через реалізацію чіткої стратегічної політики, направленої на формування нової економічної структури. Динамічні зміни, що відбуваються у світовій економіці вимагають здійснення заходів щодо забезпечення виходу української економіки на якісно новий рівень розвитку.

Щодо реалізації національних інтересів, то економічний прагматизм має стати не в останню чергу стратегією і тактикою поведінки, орієнтованими на результат, причому не у віддаленому майбутньому, а в досяжному часі. Перш за все, це необхідність реформування економіки на модернізаційній основі – структура такої економіки має бути підпорядкована загальнонаціональним інтересам у першу чергу, а вже потім – відповідати євроінтеграційним напрямкам країни [1, с. 5].

Встановлення та реалізація секторальних пріоритетів, обумовлені низкою причин: по-перше, жодна країна, навіть найрозвинутіша, не може ставити за мету досягнення ефективної конкуренції за всім асортиментом продукції (послуг), що вона виробляє, по-друге, недосконалістю ринкових механізмів в процесі оптимального структурування національних господарських комплексів за секторальним розрізом, по-третє, обмеженістю економічних ресурсів, особливо для економік, що розвиваються.

Однією з головних конкурентних переваг вітчизняної економіки залишається потенційно потужний внутрішній ринок. Проте на сьогоднішній день, ефективність його функціонування є дуже низькою.

Співпраця з країнами ЄС може стати позитивним стимулом для розвитку і розширення ринку, нарощування інвестиційного і споживчого попиту, засобом формування нової інтеграційної структури. Одне з ключових питань стимулювання соціально-економічного розвитку та технічного прогресу України становить послідовна орієнтація країни на залучення до процесів техноглобалізму. Це зумовлює важливість оцінки відкритості ринку технологій. Інтернаціоналізація та трансфер технологій у сучасному світі стають не менш важливими, ніж інвестиції та трудові ресурси, оскільки опанування нових технологій забезпечує провідні міжнародні позиції суб'єктів різного рівня та детермінує їх конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Позитивним ефектом технологічного співробітництва українських компаній із зарубіжними партнерами є приплив сучасних технологій до українського внутрішнього ринку та нарощування інноваційного потенціалу країни [2].

Вітчизняна промисловість володіє вагомим інноваційним потенціалом, здатним забезпечити структурну трансформацію національної економіки та високий рівень науково-технологічного розвитку країни загалом [3]. Водночас в Україні досі переважаючими джерелами зростання у промисловості були резерви виробничих потужностей, не задіяні протягом кризового періоду і сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура. Збереження існуючої моделі розвитку промислового сектору України з орієнтацією на низькотехнологічне виробництво та експорт може призвести до зниження конкурентних позицій національної економіки й подальшого нарощування технологічного відставання від розвинених країн.

Негативні явища в розвитку національної економіки значною мірою зумовлені неефективним використанням наявного економічного потенціалу, сировинною спрямованістю експорту, диспропорціями в його структурі. Як відомо, імпортозалежна економіка не може сприяти розбудові національних інтересів. Так, наприклад економічний прорив ряду Скандинавських країн, Франції, Китаю, Південної Кореї зумовлений розвитком високотехнологічних інновацій й політикою агресивного експорту.

При цьому до узагальнених індикаторів розвитку такого сценарію належать: можливості в сфері інформаційних технологій, можливості в сфері досліджень і розробок, можливості структури промисловості, патенти, торгові марки, промислові зразки.

Цілі та принципи економічної та секторальної співпраці України з ЄС в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони (Угода) передбачають співробітництво у 28 сферах: енергетика; макроекономічна співпраця; управління публічними фінансами; оподаткування; статистика; довкілля; транспорт; космос; дослідження і розвиток; промислова політика і політика щодо підприємств; видобувна та металургійна галузі; фінансові послуги; право компаній, корпоративне управління, бухгалтерський облік і аудит; інформаційне суспільство; аудіовізуальна політика; туризм; сільське господарство і розвиток сільської місцевості; морська політика та політика у сфері рибальства; співробітництво щодо Дунаю; захист споживачів; зайнятість, соціальна політика та рівні можливості; охорона здоров'я; освіта, навчання та молодь; культура; спорт і фізична активність; розвиток громадянського суспільства; транскордонна та регіональна співпраця; участь в програмах та агентствах ЄС [4].

Відповідно до ст. 343 Угоди про асоціацію з ЄС, Україна та ЄС сприятимуть процесу економічних реформ шляхом співробітництва в напрямку покращення розуміння фундаментальних принципів функціонування їхніх економік, а також формулювання і реалізації ринкової економічної політики. З цією метою Сторони співпрацюватимуть у наступних напрямках [5]:

- обмінюватися інформацією щодо макроекономічних показників та перспектив, а також щодо стратегій розвитку;

- разом аналізувати економічні питання, що становлять спільний інтерес, зокрема заходи економічної політики та інструменти для її імплементації, такі як методи економічного прогнозування і опрацювання документів стратегічної політики, з метою посилення можливостей України у формуванні політики, яка відповідатиме принципам і практиці ЄС;

- обмінюватися досвідом у сфері макроекономіки;

- співробітництво також включатиме обмін інформацією щодо принципів і функціонування Європейського економічного та валютного союзу.

Нагальна необхідність розробки та впровадження структурних реформ з метою стимулювання зростання та правильного коригування макроекономічних дисбалансів обумовлена стійкими макроекономічними диспропорціями, що являють собою основне джерело уразливості у зоні євро. Державам-членам необхідно боротись із ними з більшою наполегливістю. Структурні реформи можуть переслідувати дві цілі: підтримку економічного зростання та запобігання або виправлення дисбалансів. За відсутності рішучої структурної політики потенціал зростання, за прогнозами аналітиків, залишиться слабким та не перевищуватиме 1,5 % у найближчі десятиліття [6, с. 65]. Основними причинами слабого прогнозу зростання є недостатньо ефективне використання робочої сили у зв'язку із кризою, повільне зростання продуктивності праці у ЄС та старіння населення.

Очевидно, що коригування макроекономічних та міжсекторальних дисбалансів є ключовою умовою для забезпечених зростання і має особливе значення для зони євро. Для держав-членів з великим дефіцитом рахунку поточних операцій та слабкою конкурентоспроможністю, необхідними будуть серйозні коригування цінової та витратної політики паралельно із заходами підтримки перерозподілу робочої сили між підприємствами та галузями. У державах-членах з великим профіцитом рахунку поточних операцій необхідно буде визначити джерела слабого внутрішнього попиту.

Підтримуючи теорію секторального розподілу економіки, можна констатувати зростаючу роль економіки знань, інформації та технологій.

Так, у розвинутих країнах даний сектор економіки найбільший за кількістю працівників і зростає найшвидшими темпами. Оскільки, первинний сектор економіки представлений галузями, продукти яких здебільшого є сировиною для інших галузей, а вторинний – галузями, що перетворюють сировину на готові до споживання продукти, попит на які визначається фізіологічними потребами в їх споживанні, а продуктивність праці в даному секторі зростає швидше, ніж попит на продукцію передусім завдяки здобуткам науково-технічному прогресу. Наприклад, в даний час в сільському господарстві Німеччини зайнято 3,5 % економічно активного населення, що виробляють значно більше продуктів харчування, ніж 41 % економічно активного населення виробляло 100 років тому [7].

В країнах, що досягли високого рівня задоволення потреби населення в продукції вторинного сектора, інтенсивно зростає попит на послуги. Власне, Третинний сектор економіки (сектор послуг) охоплює всі види діяльності, що не завершуються виробництвом продукції, але сприяють процесу виробництва, покращуючи рівень його продуктивності. У зв'язку з характером послуг в третинному секторі темпи науково-технічного прогресу є значно повільнішими, ніж у двох інших секторах економіки. В результаті чого в даному секторі можливості зростання обмежені, а продуктивність праці

зростає нижчими темпами. Тому третинний сектор відчуває потребу в робочій силі і може зайняти працівників, вивільнених з інших секторів.

Одним з пріоритетних напрямків зовнішньоекономічної діяльності України є подальший розвиток торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва з країнами ЄС. Позитивний економічний ефект для українських експортерів у зв'язку зі скасуванням або зниженням митних тарифів ЄС оцінюється на рівні 487 млн євро на рік [8].

На думку експертів Євросоюзу, Україна досягла значних результатів у покращенні інвестиційного клімату, але потрібен подальший розвиток співробітництва і продовження структурних реформ української економіки [9]. Основними перепонами для європейських інвесторів є швидка зміна законодавства, непрозорість процедур, суперечливість у змісті законодавчих актів, дискримінаційні положення у правовому середовищі, корупція. Європейський Союз зі своєї сторони зробив деякі кроки щодо покращення ситуації в сфері бізнес-клімату. Основним форматом інвестиційного співробітництва між Україною та ЄС є взаємодія нашої держави з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ). Важливим напрямком діяльності ЄІБ в Україні є фінансування проектів у сфері захисту навколишнього середовища. Отже, для України постає завдання щодо визначення пріоритетних сфер та потенційних проектів в даній сфері.

Вигідність співпраці в межах ЄС, обумовлена й оптимальними умовами доступу на ринок та географічну близькість. Відтак, торгівля між Україною та ЄС може скласти 60–70 % від загального торговельного обороту, що дозволить в значній мірі нівелювати міжсекторальні дисбаланси.

Вочевидь перевагами співпраці в межах Європейського Союзу для України стануть: зростання загальних обсягів експорту України і, як наслідок, зростання позитивного сальдо торговельного балансу й стимулювання розвитку конкурентоспроможних галузей. Реалізація чого підвищить ефективність розподілу ресурсів та сприятиме реалізації порівняльних переваг країни, що є вагомим чинником стабільного економічного зростання. Насамперед, це підвищення цінової конкурентоспроможності переважно виробників продукції з низьким рівнем переробки чи низького технологічного укладу. Особливої активності розвиток набуде у традиційних експортоорієнтованих галузях, споживачами яких, першочергово, є країни ЄС.

Європейський ринок споживаючи половину світового виробництва екологічно чистої продукції, залишається ненасиченим цією продукцією. Частка екологічно чистої продукції на ринку Євросоюзу не перевищує 2%. Половина цієї продукції імпортується. Тобто можливості України тут величезні. І саме завдяки екологічно чистій продукції наша країна має найбільше шансів «прорватись» на дорогий європейський ринок без будь-яких обмежень. Однак Україна тут має мізерні показники. Екологічно чиста продукція становить всього 0,1 % внутрішнього ринку, а про експорт немає навіть більш-менш достовірних даних [10, с. 152]. Світовий і, особливо, європейський ринок нині вимагають екологічно чистої продукції. Тому пріоритетне значення має не кількість продукції за будь-яку ціну, а висока якість продукції за раціональних витрат.

Структурні зрушення у розвитку сільського господарства розглядаються у взаємозв'язку з екологічно обґрунтованим використанням природних ресурсів. З метою моніторингу сучасних змін в даній сфері розроблено систему агроекологічних індикаторів, що відображають стан ґрунту, води, повітря, видового різноманіття, екосистем, управління підприємствами та надходжень у сільське господарство [11]. Такі індикатори варіюються з точки зору їх значимості для прийняття управлінських рішень, наукової обґрунтованості, точності оцінки й можливості інтерпретації.

Створення внутрішнього потенціалу забезпечення конкурентоспроможності можливе шляхом ефективної міжсекторальної взаємодії усіх суб'єктів господарських відносин в межах національного господарського комплексу. Зважаючи на ступінь зв'язку з ринком в національній економіці виникає потреба в активізації взаємодії між ринковим і неринковим її секторами. Оскільки ринковий сектор охоплює виробництво товарів і послуг, призначених для реалізації на ринку за цінами, що значно впливає на попит на ці товари або послуги, а також обмін товарів і послуг, оплату праці і запаси готової продукції. Виробництво продуктів і послуг, призначених для використання безпосередньо виробниками або власниками підприємства, а також наданих іншим споживачам безкоштовно або за цінами, які не впливають на попит, що створює потребу у визначенні особливостей формування неринкового сектору.

Як свідчать результати вивчення динаміки економіки розвинених країн, основні структурні зміни в секторах в першу чергу пов'язані з двома чинниками – динамікою попиту і продуктивності праці. Динаміка попиту в секторах економіки та галузях тісно пов'язана із зміною рівня доходів.

Проте слід врахувати, що з його збільшенням по-різному змінюється попит на окремі групи товарів. Це означає, що при зростанні доходів в окремих секторах і галузях має місце різна еластичність попиту. Отже, головною причиною змін в секторальній структурі економіки є відмінність у зростанні продуктивності праці між секторами.

Національний господарський комплекс може спеціалізуватися на тих галузях та забезпечувати ті сегменти ринку, де його господарські одиниці є більш конкурентоспроможними, ніж іноземні, імпортувати ті товари, по яких її підприємства поступаються зарубіжним.

Висновки. Україна всебічно залучена до світогосподарських процесів, однак у взаємодії України з іншими країнами світу спостерігається ряд негативних явищ, таких як залежність від зовнішніх ринків, постачальників енергоносіїв, сировинна спрямованість експорту, недостатність прямих іноземних інвестицій і відповідно, нових технологій.

Національна економіка потребує структурних зрушень в багатьох секторах, що зумовлено потребою перебудови секторальної структури, зокрема реального виробництва в напрямі формування зони національної спеціалізації в системі міжнародного розподілу праці, враховуючи переваги національного господарства. Структурні зрушення в розвитку національної економіки можуть бути здійснені через реалізацію стратегії й механізму інституціональних перетворень, в основу яких має бути закладено зміни пріоритетів економічного розвитку в напрямі переходу від сировинної орієнтації до інноваційного типу розвитку економіки.

В міру триваючого зменшення частки промислового виробництва в економіці її загальний розвиток буде все більше залежати від сфери послуг, економіки знань, інформації та технологій. У цьому зв'язку необхідно змінити існуючу галузеву структуру і забезпечити великомасштабне технічне переоснащення підприємств, що дозволить досягнути конкурентних переваг, завдяки ефективному впровадженню новітніх досягнень у внутрішньосекторальний перерозподіл предметів та засобів виробництва. Відтак, до пріоритетних у внутрішньосекторальному розвитку слід віднести сектор виробництва засобів виробництва, сектор виробництва предметів споживання, передусім аграрний сектор та переробну промисловість й сектор виробництва послуг, що й забезпечать конкурентоспроможність економіки за умови синхронності, взаємообумовленості та взаємозалежності їх розвитку.

Список використаної літератури

1. Грищенко К. І. Інституційне позиціонування України в новій моделі міжнародних економічних відносин / К. І. Грищенко // Стратегія розвитку України: економіка, соціологія, право. – 2011. – № 1. – С. 3–5.
2. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : [монографія] : у 2 ч. – Ч. 2 / за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 273 с.
3. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України : аналіт. доп. / [О. В. Собквич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко та ін.]; за ред. Я. Л. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 152 с.
4. Що дасть громадянам України угода про асоціацію між Європейським Союзом і Україною [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.com/ukraine/eu-ukraine-association-agreement>.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.
6. Звіргзе К. І. Стратегія подолання наслідків кризи у ЄС та стимули економічного зростання / К. І. Звіргзе // Стратегія розвитку України: економіка, соціологія, право. – 2011. – № 2. – С. 65–69.
7. Седлак М. Тенденції розвитку секторальної структури економіки [Електронний ресурс] / М. Седлак. – Режим доступу : <http://uvf.com/>.
8. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упор. : Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
9. Жаліло Я. А. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання : аналіт. доп. / [Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 132 с.
10. Гайдуцький П. І. Незалежна економіка України / П. І. Гайдуцький. – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2014. – 528 с.
11. Environmental Performance of Agriculture in OECD Countries since 1990: Full list of Agri-Environmental Indicators. (2010). Available from : <http://www.oecd.org/tad/sustainableagriculture/agri-environmentalindicators.htm>.

References

1. Hryshchenko, K. I. (2011) Ukraine institutional positioning the new model of international economic relations. *Stratehiya rozvytku Ukrainy: ekonomika, sotsiologiya, pravo*, 1, pp. 3–5.
2. Priorities for national economic development in the context of globalization challenges : in 2 parts. Part 2. (2008) In : V. M. Heyets, A. A. Mazaraki (Eds.). K. : Kyiv. nat. torh.-ekonomitchnyi universytet, 273 p.
3. Sobksvych, O. B., Sukhorukov, A. I., Shevchenko, A. V. and others (2014) Innovative development industry as part of the structural transformation of the economy of Ukraine. In : Ya. L. Zhalilo (Ed.). K. : NISD, 152 p.
4. What will the Association Agreement between the European Union and Ukraine give to the citizens of Ukraine [Internet]. Available from : <<http://euoua.com/ukraine/eu-ukraine-association-agreement>>.
5. The Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union and its Member States, on the other hand [Internet]. Available from : <<http://www.kmu.gov.ua>>.
6. Zvirhze, K. I. (2011) Strategy to overcome the crisis in the EU and incentives for economic growth. *Stratehiya rozvytku Ukrainy: ekonomika, sotsiologiya, pravo*, 2, pp. 65–69.
7. Sedlak, M. Trends of development of sectoral structure of the economy [Internet]. Available from : <<http://uvr.som/>>.
8. Androschuk, G. O., Zhylyayev, I. B., Chizhevsky, B. G., Shevchenko, M. M. (2009) The strategy of innovative development of Ukraine for 2010–2020 in terms of Global Challenges. K. : Parlaments'ke vyd-vo, 632 p.
9. Zhalilo, Ya. A., Kononenko, K. A., Yablons'kyu, V. M. (2014) Systemic crisis in Ukraine: preconditions, risks remedies. In : Ya. A. Zhalilo. K., NISD, 132 p.
10. Haidutsky, P. I. (2014) Economy of independent Ukraine. K. : TOV «Informatsiyni systemy», 528 p.
11. Environmental Performance of Agriculture in OECD Countries since 1990: full list of Agri-Environmental Indicators (2010) [Internet]. Available from : <<http://www.oecd.org/tad/sustainableagriculture/agri-environmentalindicators.htm>>.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014.

Відомості про автора

В. І. Мельник, доктор економічних наук, доцент, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету.